

CZU: [159.9.072.5-055.2:178]: 343.24

CONSILIEREA PSIHOLAGICĂ A FEMEILOR CU COMPORTAMENT ANTISOCIAL AFLATE ÎN DETENȚIE

Valeria PASCARU-GONCEAR

Universitatea de Stat din Moldova

Comportamentul antisocial al femeilor aflate în detenție este un motiv de îngrijorare pentru orice societate. Această problemă socială trebuie studiată din mai multe perspective, iar soluțiile pot veni din studiul științific al motivelor agresiunii, care se caracterizează printr-o creștere a dificultăților de relaționare interpersonală și intrapersonală, a tulburărilor comportamentale, a violenței, precum și a strategiilor privind depășirea sau reducerea intensității acestora. Consilierea psihologică a femeilor aflate în detenție cu comportament antisocial vizează acțiuni orientate spre identificarea, eliminarea sau atenuarea factorilor cauzali de natură individuală care provoacă acest comportament și dezvoltarea unui comportament constructiv.

Consilierea psihologică a femeilor cu comportament antisocial aflate în detenție este necesară pentru a opri expansiunea acestui comportament, deoarece are la bază un model psihoeducațional al formării și dezvoltării personalității.

Cuvinte-cheie: *comportament antisocial, consiliere psihologică, agresivitate, personalitate, femei aflate în detenție.*

PSYCHOLOGICAL COUNSELING OF THE WOMEN WITH ANTISOCIAL BEHAVIOR IN DETENTION

The antisocial behavior of the women in detention is a reason of concern for our society. This social problem needs to be researched from more perspectives, and the solutions can come from the scientific study of the reasons of aggression, that are characterized by an increase in both interpersonal and intrapersonal relationships, behavioral deviations, violence, as well as the means to reduce their intensity. Psychological counseling of women in detention with antisocial behavior targets actions aimed on identifying, removing or attenuating the causal factors of an individual nature that provoke this behavior.

The psychological counseling of women with antisocial behavior in detention is necessary to stop the expansion of this behavior because it is based on a psychoeducational model of personality, her training and development.

Keywords: *antisocial behavior, psychological counseling, aggressivity, personality, women in detention.*

Introducere

Comportamentul antisocial este comportamentul orientat în sens distructiv, în vederea producerii unor daune a căror natură poate fi materială, psihologică, morală sau combinată. Comportamentul antisocial se manifestată printr-o incapacitate de a se adapta la normele de conduită acceptate în societate și poate avea diverse cauze – generale și specifice, de ordin intern și extern.

Comportamentele antisociale creează o tensiune continuă care declanșează conflicte inter- și intrapersonale dramatice și poate conduce spre instalarea chiar și a unor maladii grave. Una dintre cele mai cunoscute forme ale comportamentului antisocial este agresivitatea și aici ne referim doar la agresivitatea propriu-zisă în cadrul căreia apare și comportamentul delinvent.

Abordarea teoretică a comportamentului antisocial

Dintre cele mai cunoscute teorii care explică fenomenul agresivității este teoria lui S.Freud, care înaintază ipoteza potrivit căreia agresivitatea este înnăscută, este un instinct care nu poate fi înlăturat, însă susceptibil de a fi redirecționat către alte scopuri non-agresive și care vizează obiecte valorizate social prin influențele educaționale corespunzătoare [1].

În anul 1939, ca reacție la teoria freudiană, cinci cercetători de la Universitatea Yale din SUA (J.L. Dollard, L.W. Doob, N.E. Miller, O.H. Mowrer și R.H. Sears) înaintează la rangul de teorie ipoteza precum că orice frustrare conduce spre agresivitate și că orice comportament agresiv are la bază o frustrare. Potrivit acestei teorii, frustrarea apare în momentul când există un obstacol în calea îndeplinirii scopurilor propuse. Autorii susțineau că intensitatea agresiunii este direct proporțională cu intensitatea frustrării [2].

Cercetătorul L.Berkowitz [3] a supus această teorie criticii, susținând că frustrarea nu determină neapărat o conduită agresivă, ci mai degrabă favorizează o stare de pregătire emoțională pentru a agresa. Însă, dacă

frustrarea vine din partea unei persoane ostile care a acționat prin metode agresive, atunci efectele negative ale acestui feedback își pun amprenta asupra personalității celuilalt, iar probabilitatea manifestării unui comportament antisocial este foarte mare.

Conform modelului teoriei învățării sociale a lui A. Bandura, agresivitatea este un comportament învățat. Ca și oricare alt comportament, comportamentul antisocial este format și modelat în context social, observând comportamentul altora și consecințele acestuia. Sub influența mediului social, învățăm să reacționăm la comportamentul aprobativ și recompensator sau la cel dezaprobativ. Rezultă că învățarea diferitelor comportamente este rezultatul întăririi sociale. Modalitățile directe prin care se învață un comportament antisocial sunt recompensare/pedepsire, observare și imitare a unor modele de conduită din anturaj sau prin preluare a modelelor din mass media [4].

În susținerea acestei teorii, menționăm că comportamentele antisociale nu sunt înnascute, ci se dobândesc prin învățare, în funcție de consecințele pe care aceste comportamente le au asupra persoanelor care le manifestă. Adică, dacă un comportament este acceptat de alte persoane, acesta se va repeta, iar dacă nu este acceptat, de cele mai dese ori se va renunța la el. Astfel, acceptarea sau neacceptarea sunt atât consecințe, cât și cauze.

Paradoxal, dar în viața de zi cu zi observăm că există forme de comportament antisocial care sunt netolerate de societate și altele care sunt acceptate și chiar legitimate, de multe ori în funcție de persoana celui care manifestă acea formă de comportament antisocial. Comportamentul antisocial ocupă o poziție care este determinată de judecata societății, iar caracterul adecvat sau inadecvat al acestuia este determinat de normele culturale, statutul și de influența pe care o are individul.

Strategii de consiliere a femeilor cu comportament antisocial aflate în detenție

Pentru a înțelege cauzele care determină comportamentul antisocial la femei, este necesar să-i analizăm structura internă, procesele psihice la nivelul conștiinței, factorii externi, influența mediului social care pot condiționa manifestări de acest gen. Adoptarea unui comportament este rezultatul proceselor psihice care au loc pe planul conștiinței, de aceea comportamentul antisocial nu trebuie examinat ca o simplă reacție la factorii externi. Experiența individului pune baza unui stil de viață, a unui act de voință, atunci când se corelează cu personalitatea lui.

Astfel, cauzele generale care determină comportamentul antisocial sunt împărțite în două categorii mari:

✓ *cauze endogene* (interne, individuale). În această categorie includem factorii ce vizează particularitățile individuale și de vârstă, structura neuropsihică, trăsăturile de personalitate (infirmitățile și bolile somatice, carențele de afectivitate, ereditatea, egocentrismul, labilitatea emoțională, agresivitatea ș.a);

✓ *cauze exogene* (externe, sociale). Se referă la factorii socioafectivi, socioeconomici, socioculturali, educaționali (disfuncții ale mediului familial, acțiunile cu caracter violent, inadaptarea și neintegrarea socio-profesională, influențele nocive ale mass media, ale anturajului necorespunzător ș.a).

În ceea ce privește ponderea acestor factori asupra comportamentului antisocial la femei, nu ne putem pronunța ferm. Cert este că femeile care manifestă comportament antisocial au fost victime ale violenței, ale influențelor nocive care pot fi abordate din mai multe perspective. Actele de violență asupra femeii provoacă o serie de consecințe grave: stresul posttraumatic, manifestarea hipervigilenței, respingerea suportului venit din exterior, agresivitatea și săvârșirea infracțiunilor [5].

Cauzele comportamentului antisocial sunt subiective pentru fiecare și ele pot fi elucidate dacă ne axăm pe necesitățile persoanei, deoarece anume ele stau la baza acestor manifestări comportamentale. De aceea, identificarea necesităților ne permite elaborarea strategiilor de diminuare a comportamentului antisocial, care presupun un efort interdisciplinar și o viziune de ansamblu asupra persoanei. La rândul lor, activitățile recuperatorii trebuie să se realizeze în echipă, cu participarea tuturor responsabililor din sistemul penitenciar (sprijin din partea administrației penitenciarelor prin alocarea de timp și spațiu adecvat pentru realizarea activităților), al educatorilor, psihologilor, psihopedagogilor și al serviciilor de asistență socială, al serviciilor comunitare etc.

Deoarece la baza formării și menținerii comportamentelor antisociale stau modelele de gândire negativă sau irealistă [6], activitățile de consiliere se vor axa pe identificarea acestor gânduri iraționale, negative; pe strategii de dezvoltare și menținere a unui echilibru emoțional, de obținere și întreținere a unui ritm bun de muncă prin elaborarea unui program bine organizat, evitarea extenuării; pe strategii de comunicare eficientă, de rezolvare, evitarea conflictelor inter-intrapersonale; de autocunoaștere, de stabilire a scopurilor și obiectivelor ș.a.

Consilierea psihologică a femeilor cu comportament antisocial aflate în detenție este necesară pentru a opri expansiunea acestui comportament, deoarece are la bază un model psihoeducațional al formării și dezvoltării personalității. Acest proces complex se desfășoară urmând anumite etape, prin utilizarea tehnicilor specifice în funcție de problema și de personalitatea persoanei consiliate. Din perspectiva condițiilor psihologice fundamentale, putem desprinde o anumită succesiune logică a pașilor de bază în desfășurarea consilierii, pe care îi vom regăsi într-o formă sau alta în orice proces complet de consiliere.

Cercetările în domeniu arată că există mai multe opinii cu privire la etapele procesului de consiliere, însă nu se insistă asupra unui model universal pentru a fi aplicat în orice situație de consiliere. Soluția poate fi găsită printr-o abordare flexibilă, utilizată de către consilier cu fiecare dintre consiliații săi. Însă, indiferent de problema consiliatului, există un moment de început – evaluarea și intervenția, precum și momentul de sfârșit. Astfel, în consilierea femeilor cu comportament antisocial aflate în detenție delimităm următoarele etape:

- *Etapa inițială* presupune stabilirea unei relații eficiente între consilier și femeia consiliată. Stabilirea acestei relații este absolut necesară pentru a se produce schimbări pozitive. Numai acceptarea și încrederea oferită de o astfel de relație asigură succesul și face posibilă stabilirea în comun a scopurilor consilierii. La această etapă este foarte important ca persoana consiliată să primească feedback pozitiv, să conștientizeze că este acceptată necondiționat de către consilier.

- *Etapa secundară* va progresa cu asistarea persoanei consiliate pentru a-și dezvolta abilitățile de comunicare, de cooperare cu ceilalți. Se va pune accent pe autoevaluare, autocunoaștere, autocercetare, pe dezvoltarea imaginii de sine prin evaluarea calităților și a neajunsurilor personale, pe dobândirea capacității de autoanaliză a propriului comportament. Această etapă constituie o premisă pentru trecerea la etapa următoare.

- *La etapa finală* se va pune accentul pe dirijarea atenției spre o comunicare constructivă, eficientă. Vor fi învățate tehnici specifice, dezvoltate planuri de acțiune, începând cu cele mai simple și până la cele mai complexe, în vederea adoptării unui nou stil de comportament, prin proiectarea unor experiențe pozitive în viitor, dobândirea autocontrolului privind impulsurile violente, instruirea femeilor de a reacționa adecvat la fapte de violență săvârșite asupra lor și asupra altor personale.

După cum s-a menționat mai sus, cauzele care conturează comportamentul antisocial sunt multiple și în final conduc spre imposibilitatea persoanei de a conviețui armonios în societate. Dacă nu se intervine prin activitățile de consiliere în vederea depășirii acestei probleme, după ispășirea pedepsei aceste femei riscă să nu se adapteze și să se integreze în mediul social. Multe dintre femeile aflate în detenție nu văd o perspectivă de viitor, considerând că reintegrarea lor în societatea unde prevalează stigmatizarea față de foștii deținuți este dificilă, iar șansele de a-și găsi un loc de muncă sunt foarte mici. De asemenea, sentimentul de rușine pentru că au fost în detenție nu le permite să se simtă acceptate. Există și frica legată de incapacitatea de a se adapta la libertate după mulți ani de detenție, de lipsa unui loc de trai, de lipsa persoanelor apropiate, ceea ce le face să se simtă singure și inutile. În cadrul multor interviuri realizate de către psihologi la Penitenciarul nr.7 de la Rusca, femeile au menționat că una dintre consecințele detenției este relația afectată între mamă și copil. Femeile intervievate afirmă că detenția are un impact negativ pe plan relațional și afectiv în viața lor, iar cei care suferă cel mai mult sunt copiii lor. Impactul detenției este resimțit dureros de copiii deținuților. Analiza datelor cantitative a relevat faptul că 94 dintre cele 300 de deținute care au completat chestionarul au copii cu vârsta de până la 16 ani [7]. De aceea, este necesară implicarea activă a serviciilor abilitate pentru elaborarea și implementarea unor programe de asistență și consiliere cu scopul asigurării susținerii morale, psihologice a copiilor și adolescenților care au mame în detenție, urmărind și stimulând evoluția personalității lor cu respect pentru sine și cei din jur.

Concluzii

Creșterea ratei comportamentului antisocial în rândul femeilor reprezintă un semnal de alarmă pentru întreaga societate. Detenția constituie doar o etapă din viața deținuților. Aceasta trebuie folosită cât mai eficient în scopul recuperării sociale a acestora. De aceea, consilierea psihologică se impune prin necesitate și actualitate. Este necesar să subliniem că în procesul de consiliere sunt importante nu doar structura, etapele, ci și înțelegerea, acceptarea faptului că nu există o formulă stereotipă și că consilierea nu poate fi executată după șablon.

În această ordine de idei, înaintăm următoarele recomandări:

✓ Nu există situații de consiliere identice. Problemele pot părea asemănătoare doar aparent, însă se dezvoltă și există în contexte diferite, la persoane diferite. Din acest motiv, fiecare ședință de consiliere este unică și irepetabilă.

✓ În procesul de consiliere, sentimentul de securitate a femeii consiliate este mult mai important decât expectanțele consilierului, de aceea se respectă starea emoțională a acesteia.

✓ Pentru o consiliere eficientă este necesar ca consilierul să-și „activeze” toate resursele personale și profesionale, însă să fie responsabil pentru deciziile luate și conștient de faptul că puterile și posibilitățile sale sunt limitate.

✓ Este greșit să se aștepte la un efect imediat după fiecare ședință de consiliere. Acest proces poate să decurgă latent, cu alternanțe între urcușuri și coborâșuri.

✓ Consilierea psihologică presupune procesul care este parcurs de către persoana consiliată împreună cu consilierul în colaborare, axat pe încredere și respect reciproc.

Desfășurarea procesului de consiliere vizează o diversitate a aspectelor procedurale în funcție de cazul abordat și natura comportamentului antisocial.

Referințe:

1. FLOREA, M. *Teorii psihologice asupra agresivității*. 2003. Disponibil: <http://www.history-cluj.ro/SU/anuare/2003/Florea.htm>
2. DOLLARD, J. Frustration and aggression. In: *Its 245 International Library of Sociology, Taylor & Francis*, 2013.
3. BERKOWITZ, L. Frustration-Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation. In: *Psychological Bulletin*, 1989, no106(1), p.59-73.
4. BANDURA, A. *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice- Hall. 1977.
5. ЧЕРНЫШЕВА, Е.Р. *Криминологическая характеристика современной женской преступности и ее предупреждение*: Автореферат дисс. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2007.
6. PATERMAN, F., DOPFNER, M., SCHMIDT, M. *Tulburările de comportament antisocial-agresiv*. Ediția a II-a revizuită. Cluj-Napoca: Editura RTS, 2010.
7. MĂRGĂRINT, T. <http://www.platzforma.md/arhive/36500>

Date despre autor:

Valeria PASCARU-GONCEAR, doctor, lector universitar, Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: valeriagoncear@mail.ru

Prezentat la 17.10.2018